

УДК 37.034 – 053.6.

Н. Д. Подчерняєва
ORCID iD 0000-0002-9417-4102

аспірант
кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, 61168 Харків, Україна
azalija3003@gmail.com

КУЛЬТУРА МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

У статті проаналізовано науково-педагогічну літературу, присвячену проблемі формування культури міжнаціонального спілкування старшокласників. Описано основні напрями дослідження поняття «культура міжнаціонального спілкування старшокласників» (як інтегрованої якості особистості; як сукупності спеціальних знань; як певних взаємозв'язків й взаємостосунків); наведено вікові характеристики старшокласника. Визначено сутність культури міжнаціонального спілкування старшокласників з філософських, психологічних та педагогічних позицій.

Ключові слова: культура спілкування; міжнаціональне спілкування; спілкування старшокласників; старшокласник; толерантна особистість.

© Подчерняєва Наталія, 2017

Вступ. Суспільні зміни в Україні, які зумовлені міграцією, глобалізаційними світовими процесами, які пов'язані з появою комунікаційних мереж, інтеграційні процеси в Європі, які характеризуються взаємовпливом культур, ведуть до появи міжнаціональних колективів. А це, в свою чергу, вимагає від учасників навчально-виховного процесу оволодіння високою культурою міжнаціонального спілкування. Так, академік В. Кремень зазначає, що освіта і наука визначають обличчя і авторитет держави. «Сучасна держава є активним учасником і почасти каталізатором глобалізаційного розвитку. Коли ми ведемо мову про глобалізацію, то, зазвичай, оперуємо такими категоріями, як зближення держав, народів, націй, формування єдиного інформаційного простору, економічного поля. Відбувається зближення характеру суспільних відносин між державами» (Кремень В. Г.,

2002, с. 7). Особливої актуальності питання формування культури міжнаціонального спілкування набуває саме в старшому шкільному віці.

Вивчення проблеми спілкування старшокласників пов'язане з працями Б. Ананьєва, Г. Андреевої, Є. Ільїна, О. Леонтьєва, В. М'ясищева. Психологічні особливості старшокласників досліджували А. Бодальов, Л. Божович, І. Кон, А. Мудрик. У науковій літературі сутність поняття «культура міжнаціонального спілкування старшокласників» розглядається як інтегрована якість особистості (І. Махрова, Г. Назаренко, Є. Степанов, Т. Фогель); як сукупність спеціальних знань (Ю. Кушнір, О. Попова), як певні взаємозв'язки й взаємостосунки (А. Авксентьєв, В. Авксентьєв, Р. Кадієва).

Мета статті – на підставі аналізу понять «культура міжнаціонального спілкування», «культура спілкування старшокласника» як наукових дефініцій визначити сутність культури міжнаціонального спілкування старшокласників з філософських, психологічних та педагогічних позицій.

Поняття «культура міжнаціонального спілкування» у науковому просторі. Міжнаціональне спілкування є різновидом спілкування, за допомогою якого особистість реалізує національні відносини. На думку Л. Дробіжевої, «сутність міжнаціонального спілкування полягає в процесі співпраці безлічі індивідів, які є носіями національних, класових, і загальнолюдських універсальних інтересів. Її специфічні особливості і своєрідність полягають у здатності актуалізувати відносини між націями, виявляти їх приховані сторони, тобто переводити їх з неявного в явне. Її можна розглядати як складовий елемент міжнаціональних відносин на міжособистісному рівні, що підлягає аналогічним закономірностям» (Дробіжева Л. М., 2003, с. 45). Цей підхід дає можливість зрозуміти, що представники різних національностей у процесі спілкування реалізують одночасно особистісні та міжнаціональні відносини в системі соціальної взаємодії.

Міжнаціональне спілкування проявляється на груповому і міжособистісному рівнях спілкування.

Культура міжнаціонального спілкування є складовою частиною культури людських взаємин та виступає різновидом культури спілкування.

Поняття «культура міжнаціонального спілкування» почало вживатись у суспільствознавчій літературі з початку 80-х років XX століття. У роботах Т. Бурмістрової, М. Джунусова розглянуті питання спілкування у сфері національного життя, визначені критерії культури міжнаціонального спілкування.

У філософських працях досліджується проблема культури міжнаціонального спілкування як процесу взаємодії представників різних етнічних груп, обумовленого біологічними, культурно-історичними й соціальними поведінковими стереотипами (С. Арутюнов, Е. Баграмов, Ю. Бромлей, Л. Гумільов).

Існує два основні підходи до розгляду поняття «культури міжнаціонального спілкування». Одні учені інтерпретують його як соціальне явище, інші розуміють його як якісну характеристику особистості.

Г. Андреева, І. Кон, Б. Ломов вважають, що спілкування сприяє розширенню кругозору особистості, допомагає освоювати цінності культури, накопичені тисячолітньою історією.

У соціології культура міжнаціонального спілкування розглядається як високий ступінь формування і розвитку соціальних відносин, що проявляються в духовних, міжнаціональних і економічних зв'язках між різними етносами, у дотриманні ними норм моралі, такту і поважності в процесі взаємодії один з одним (Р. Абдулатипов, Н. Бурієв, Т. Бурмістрова, Н. Загорська, А. Ісаєв, В. Сустанов).

М. Пірен визначає культуру міжнаціонального спілкування як систему прогресивних національних установок і принципів, які стали загальними нормами, що використовуються представниками різних націй і народностей у процесі їх спілкування і зазначає її інтегративний характер, що складається із взаємопов'язаних рівнів: пізнавального, переконавчого, поведінкового (Пирен М. И., 1990, с.23).

Представники даного напрямку використовували системний підхід до аналізу змісту культури міжнаціонального спілкування. Так, Н. Загорська розглядає культуру міжнаціонального спілкування як систему, функціонування і розвиток якої забезпечує певну соціально-моральну якість процесу взаємодії суб'єктів міжнаціонального спілкування. Зміст культури міжнаціонального спілкування як

соціального явища визначається через співвіднесення її об'єктивних (моральні цінності) і суб'єктивних (соціокультурні потреби і інтереси) характеристик (Загорская Н. С., 1990, с. 24).

Таким чином, вищезгадані автори визначають поняття культури міжнаціонального спілкування в соціумі як накопичення досвіду, сформованого в процесі взаємодії людей у різних сферах життєдіяльності (матеріальній, політичній, духовній).

Однак, на наш погляд, культура міжнаціонального спілкування проявляється і на особистісному рівні, у процесі соціалізації людини.

Так, З. Гасанов вважає, що «культура міжнаціонального спілкування - це ступінь поваги до людей, представників різних етносів і рас, що виявляється в толерантному і доброзичливому ставленні до особливостей національних культур, традицій, історії, менталітету і національної гідності. Даний феномен передбачає дотримання індивідами етичних, моральних і правових норм в полікультурному середовищі» (Гасанов З. Т., 1996, с. 51-55).

В. Комаров має аналогічний погляд, розглядаючи культуру міжнаціонального спілкування як «здатність адекватного сприйняття своєрідності людей іншої національності і відповідно до цього управління своєю поведінкою» (Комаров В. П., 1996, с. 19).

Але зазначені науковці не беруть до уваги пізнавальний компонент культури міжнаціонального спілкування, адже знання особливостей інших культур допомагає уникнути протиріч у процесі міжнаціонального спілкування. Тому важливим є засвоєння особистістю етнокультурних цінностей представників інших національностей.

Вітчизняні науковці В. Заслуженюк, В. Присакар переконані, що культура міжнаціонального спілкування охоплює всю сукупність різноманітних зв'язків між націями й народностями, у процесі яких люди, що належать до різних національних спільнот і релігійних конфесій, обмінюються досвідом, матеріальними та духовними цінностями, думками тощо. Культура міжнаціонального спілкування – це система прогресивних національних установок і принципів, що стали

загальнонаціональними нормами й використовуються представниками різних націй і народностей у процесі їх спілкування (Заслуженюк В. С., 1999, с. 67).

В. Крисько та В. Матис вважають, що культура міжнаціонального спілкування – це сукупність спеціальних знань і умінь, а також адекватних їм вчинків і дій, що виявляються в міжособистісних контактах і взаємодії представників різних етнічних спільнот, що дозволяють швидко і безболісно досягати взаєморозуміння і згоди в загальних інтересах (Крисько В. Г., 2007, с. 89; Матис В. И., 2013, с. 69).

Ю. Римаренко культуру міжнаціонального спілкування розглядає як узагальнюючу характеристику людини у функціонуванні й розвитку соціальних та політичних інститутів, цінностей культури, як систему характерних для особи, націй, класів, соціальних груп або суспільства в цілому, ідей і уявлень, способів, форм і видів культурної діяльності, як сукупність норм і настанов, якими повинні керуватися члени суспільства у процесі спілкування (Римаренко Ю. І., 1995, с. 233). Учений звертає увагу на плекання національної самосвідомості – позитивної моральної, політичної основи нації.

Аналіз вищенаведених визначень ілюструє підходи до сутності культури міжнаціонального спілкування через ставлення людини до представників інших народів (у встановленні контактів з ними, в умінні дотримуватися загальнолюдських норм і моралі).

Ми вважаємо, що В. Крисько та В. Матис найбільш повно визначають сутність культури міжнаціонального спілкування як однієї з найважливіших якостей особистості, що є системною і функціональною, а розуміння Т. Атрощенко, В. Заслуженюка, В. Присакара, Ю. Римаренка гармонійно його доповнюють, наголошуючи на національній самосвідомості.

Проаналізовані погляди вчених на поняття «культура міжнаціонального спілкування» не суперечать один одному, а лише розкривають його різні аспекти. Тому поняття культури міжнаціонального спілкування можна розглядати подвійно: як правила, за якими варто діяти всім людям у міжнаціональному спілкуванні та як особистісну здатність адекватно сприймати представників інших національностей.

Таким чином, аналіз позицій учених з різних областей знань дозволяє виділити два основні підходи до дослідження сутності культури міжнаціонального спілкування. Розуміння культури міжнаціонального спілкування як соціального явища включає накопичення досвіду, сформованого в процесі взаємодії людей в різних сферах життя, і форм взаємовпливу, які складаються в процесі цієї взаємодії.

Підхід до осмислення культури міжнаціонального спілкування як особистісної характеристики передбачає сукупність особливих якостей, притаманних толерантній особистості, які дозволяють їй бути максимально включеною в процес міжнаціонального спілкування.

На наш погляд, культура міжнаціонального спілкування проявляється і як якісна характеристика особистості, і виступає як соціальне явище, оскільки є однією з складових частин культури, яка виступає загальнолюдською цінністю.

Ми спираємось на думку Т. Атрощенко (Атрощенко Т. О., 1999, с.9), яка розглядає культуру міжнаціонального спілкування як узагальнюючу характеристику суб'єкта спілкування, що володіє способами спілкування в багатоетнічному середовищі, які розкривають його участь у функціонуванні і розвитку соціальних і політичних інститутів, цінностей культури і норм спілкування з національними суб'єктами; умовою сприятливих міжнаціональних відносин, включаючи особисті, є сформована національна самосвідомість. Вважаємо, що це визначення найбільш точно й повно характеризує поняття культури міжнаціонального спілкування, враховуючи, що старший шкільний вік – це пора соціального дорослішання та формування соціального «Я».

Вікові характеристики старшокласника. Психологи розмежовують підлітковий вік (отроцтво) і юність. Але хронологічні межі цих періодів дуже умовні, вони частково перетинаються. Вік між 14 – 15 і 16 – 17 роками в одних випадках визначається як рання юність, в інших – як кінець отроцтва. І. Кон вважає юнацьким вік від 14 – 15 до 18 років. Л. Божович визначає старший шкільний вік як юнацький. У дослідженні спираємось на позицію А. Мудрика, який відносить старшокласників (14,5 – 17 років) до віку ранньої юності (Мудрик А. В., 1981, с.8).

У старшому шкільному віці зменшується гострота міжособистісних конфліктів, зростає контактність та комунікативність. З'являється необхідність у новому досвіді, пізнанні і захищеності. Це викликає потребу в спілкуванні.

Центральний психологічний процес в юнацькій самосвідомості – формування особистої ідентичності, почуття індивідуальної самототожності, наступності та єдності (Е. Еріксон) – забезпечує формування самооцінки, критичності. Поведінка старшокласника за самою суттю є колективно-груповою. По-перше, спілкування з однолітками – важливий канал інформації. По-друге, це специфічний вид діяльності і міжособистісних стосунків. Групова гра, а потім і інші види спільної діяльності виробляють необхідні навички соціальної взаємодії, вміння підкорятись колективній дисципліні і в той же час відстоювати свої права, співвідносити особисті інтереси з суспільними. По-третє, спілкування з ровесниками – це особливий вид емоційного контакту. Усвідомлювання групової належності, солідарності, товариської взаємодопомоги дають старшокласнику надзвичайно важливе для нього відчуття емоційного благополуччя і стійкості.

Головним психологічним надбанням ранньої юності є виявлення цінності свого внутрішнього світу. Зовнішній світ починає сприйматися через себе. Розвивається здатність до самоаналізу і потреба систематизувати, узагальнювати свої знання про себе.

Характерною рисою розвитку особистості в ранньому юнацькому віці є вироблення світогляду, який регулює взаємини юнаків, впливає на формування ціннісних орієнтацій, на поведінку, ставлення до людей і проектування свого майбутнього.

У старшому шкільному віці виникає таке міжособистісне новоутворення, як вірність, тобто здатність дотримуватися моралі, етики та ідеології суспільства, його норм і цінностей. Формуються такі риси, як емпатія, співчуття, співпереживання, взаєморозуміння, взаємодопомога, підтримка, здатність контролювати гнів, агресію, негативні переживання, що сприяють розвитку комунікативних, інтелектуальних, організаторських умінь спілкування.

Ставлення старшокласників до окремих предметів починає змінюватися, і зумовлюється інтересами, нахилами, намірами отримати певну інформацію. Виникає інтерес до знань. Старшокласники переходять до систематичного засвоєння теоретичних основ різноманітних навчальних дисциплін, що створює ґрунт для оволодіння найбільш загальними законами природи, суспільного життя та пізнання. Це ніби розширює те середовище, в якому живе старшокласник: його світогляд виступає і як типова особливість, і як фактор, який завдає вирішального впливу на весь психічний розвиток, і як умова, яка визначає розвиток пізнавальної діяльності, самосвідомості, самовиховання і направлені особи старшого школяра. У цей час посилюється суспільна направленість особи учня, його потреба принести користь суспільству, іншим людям.

Враховуючи вказані характеристики (потреба в спілкуванні, особистісна ідентичність, колективно-групова поведінка, цінності свого внутрішнього світу, формування світогляду, здатність дотримуватися моралі, етики, ідеології, норм і цінностей суспільства, інтерес до знань, потреба принести користь), вважаємо цей віковий період важливим і сприятливим для формування культури спілкування старшокласника.

У науковій літературі культура спілкування старшокласників визначається як опосередкована віковими особливостями система норм і цінностей, досвіду і потреб, що реалізуються у взаємодії старшокласника з однолітками, учителями, батьками, іншими людьми в процесі обміну змістовим, емоційним і ціннісним досвідом, в організації спільної діяльності і формуванні взаємин (Шулигіна Р. А., 2007, с.9); як інтегральна якість особистості, що представляє собою сукупність практично-мовних, організаційно-діяльнісних і мотиваційно-ціннісних компонентів, складових умови і передумову продуктивних міжособистісних відносин (Антонова Н. Н., 2005, с.10).

У змісті культури спілкування старшокласника науковці виділяють структурні компоненти: 1) змістовно-інтелектуальний (пізнавальний), емоційно-оцінювальний, мотиваційний, діяльнісно-функціональний, поведінковий)

(Фогель Т. М., 2013); 2) практично-мовний, організаційно-діяльнісний, мотиваційно-ціннісний (Антонова Н. Н., 2005, с.13).

У дослідженні виходимо з того, що процес формування культури спілкування старшокласників збігається за своїм змістом із загальним процесом становлення особистості, включаючи, з одного боку, когнітивний аспект – засвоєння соціального досвіду, основ теоретичних знань з культури спілкування, з іншого – діяльнісно-практичний аспект, що пов'язаний з включенням старшокласників у активну виховну діяльність.

Аналіз понять «культура спілкування старшокласників», «міжнаціональне спілкування», «культура міжнаціонального спілкування» дає підстави до розгляду поняття «культура міжнаціонального спілкування старшокласників».

Поняття «культура міжнаціонального спілкування старшокласників».

Г. Назаренко виділяє три базові компоненти культури міжнаціонального спілкування старшокласників: етнічну свідомість і самосвідомість, етнонаціональну свідомість і самосвідомість, поведінку гуманного суб'єкта міжетнічних відносин (Назаренк Г. А., 2007, с.11). Т. Фогель розуміє даний феномен як духовно-моральну якість особистості, що дає змогу ефективно сприймати інтереси етносів, народностей у процесі економічного, політичного, соціального і духовного життя на принципах свободи, рівноправності, взаємодопомоги, миру і толерантності; виявляється, у пошані інтересів, прав, самобутності великих і малих народів, у підготовці особистості до свідомого життя у вільному, демократичному суспільстві, готовності й умінні йти на компроміси з різними етнічними, релігійними групами заради соціального миру у державі (Фогель Т. М., 2013, с.7). Є. Степанов вважає культуру міжнаціонального спілкування старшокласників невід'ємною складовою духовно-моральної сфери особистості, яка включає в себе систему світоглядних орієнтацій, що базуються на загальнолюдських цінностях, толерантному, глибоко поважному ставленні до людини іншої нації і іншої культури (Степанов Є. П., 2004, с.10).

Ю. Кушнір культуру міжнаціонального спілкування старшокласників представляє як сукупність спеціальних знань про культуру, традиції та звичаї інших

народів; поважне й толерантне ставлення до інших точок зору й цінностей, відмінних від власних; уміння долати труднощі в комунікативних та інших формах взаємодії із членами різних етнічних спільнот (Кушнір Ю. В., 2012, с. 7), О. Попова – як систему характерних для особистості моральних ідей і уявлень, форм і способів поведінки, специфічних видів діяльності, які здійснюються з метою взаємодії, поглиблення взаєморозуміння і взаємовпливу культур між людьми різних національностей (Попова О. Н., 2004, с. 9).

А. Авксентьев, В. Авксентьев, Р. Кадиева культуру міжнаціонального спілкування старшокласників уявляють як певні взаємозв'язки й взаємостосунки, у процесі яких люди, що належать до різних національних спільнот, дотримуються різних релігійних обрядів, обмінюються досвідом, духовними цінностями, думками, почуттями. Культура такого спілкування залежить від загального рівня розвитку людей, від їх уміння сприймати й дотримуватися загальнолюдських норм та моралі.

Висновки. Отже, аналіз науково-педагогічної літератури надав можливість розглядати культуру міжнаціонального спілкування старшокласників як інтегративну характеристику толерантної особистості, що відображає ставлення суб'єкта до самого себе як представника певної нації, сприймання системи цінностей іншої нації, уміння налагоджувати доброзичливі стосунки та дотримуватися загальнолюдських норм моралі, оволодіння специфічними знаннями особливостей інших культур і розкривається в адекватному поводженні з людьми різних націй.

Перспективою подальших пошуків дослідження є розробка функцій культури міжнаціонального спілкування старшокласників.

Література

1. Антонова Н. Н. Формирование культуры общения старшеклассников во внеурочной деятельности: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.07/Антонова Н. Н. – Москва, 2005. — с. 10.
2. Атрощенко Т. О. Развитие культуры межнационального общения у студентскому коллективу / Т. О. Атрощенко // Научные записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 1999. – № 6. – с. 92 - 95.
3. Гасанов З. Т. Национальные отношения и воспитание культуры межнационального общения // Педагогика. – Спб., 1996. – № 6. – с. 51 - 55.

4. Дробижева Л. М. Социальные проблемы межнациональных отношений в постсоветской России / Л. М. Дробижева; Ин-т социологии. – М.: Центр общечеловеч. Ценностей, 2003 - 376 с.

5. Загорская Н. С. Культура межнационального общения: этико-социологический анализ: автореф. дисс. ... канд. соц. наук: 22.00.06 / Н. С. Загорская. – Минск, 1990. – 22 с.

6. Заслуженюк В. С. Формування в школярів культури міжнародного спілкування / В. С. Заслуженюк, В. В. Присакар // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 2. – с. 66 - 75

7. Комаров В. П. Теоретические основы воспитания культуры межнационального общения учащихся средней, профессиональной школы: автореф. дисс. ... докт. пед. наук: 22.00.04 / В. П. Комаров. – Казань, 1996. – 46 с.

8. Кремень В. Г. Освіта і наука визначають обличчя й авторитет держави // Укр. мова і л-ра в середн. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2002. – № 6. – с. 6 - 13.

9. Крысько В. Г. Социальная психология: Учебник для вузов / В. Г. Крысько. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2007. – 432 с.

10. Кушнір Ю. В. Виховання у старшокласників культури міжетнічного спілкування: автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Ю. В. Кушнір – Луганськ, 2012. – 20 с.

11. Матис В. И. Культура межнационального общения: учеб. пособие / В. И. Матис; Алт. гос. акад. культуры и искусств. – Барнаул: Изд-во Алт. гос. акад. культуры и искусств, 2013. – 400 с.

12. Мудрик А. В. О воспитании старшеклассников: Кн. для клас. руководителей. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Просвещение, 1981. – 176 с.

13. Назаренко Г. А. Виховання культури міжетнічних відносин старшокласників у позаурочній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Г. А. Назаренко – Київ, 2007. – 20 с.

14. Пирен М. И. Социалистическая культура межнационального общения (сущность, тенденции развития) / М. И. Пирен. – Львов: Свит, 1990. – 216 с.

15. Попова О. Н. Формирование у школьников культуры межнационального общения: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград, 2004. – 19 с.

16. Римаренко Ю. І. Національний розвій України: проблеми і перспективи [Текст]: научное издание / Ю. І. Римаренко. – Київ: Юрінком, 1995. – 272 с.

17. Степанов Є. П. Формування культури міжетнічних відносин у студентів вищих навчальних закладів: автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Є. П. Степанов; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2004. – 21 с.

18. Фогель Т. М. Виховання культури міжетнічних стосунків підлітків у процесі позакласної роботи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Т. М. Фогель – Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Т., 2013. – 19 с.

19. Шулигіна Р. А. Формування культури спілкування старшокласників у виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів: автореф... канд. пед. наук: 13.00.07 / Р. А. Шулигіна; Київський міський педагогічний ун-т ім. Б. Д. Грінченка. – К., 2007. – 20 с.

20. Dervin F. Towards post-intercultural teacher education: analyzing «extreme» intercultural dialogue to reconstruct interculturality [Text] / F. Dervin // European Journal of Teacher education. – 2014. – Vol. 38, Issue 1. – P. 71-86. DOI: 10.1080/02619768.2014.902441

КУЛЬТУРА МЕЖНАЦИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ СТАРШЕКЛАССНИКОВ: СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ

Подчерняева Наталья, аспирант кафедры общей педагогики и педагогики высшей школы,
Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды, ул.
Валентиновская, 2, 61168 Харьков, Украина, azalija3003@gmail.com

В статье проанализирована научно-педагогическая литература, посвященная проблеме формирования культуры межнационального общения старшеклассников. Описаны основные направления исследования понятия «культура межнационального общения старшеклассников» (как интегрированного качества личности; как совокупности специальных знаний; как определенные взаимосвязи и взаимоотношения); приведены возрастные характеристики старшеклассника. Определена сущность культуры межнационального общения старшеклассников с философских, психологических и педагогических позиций.

Ключевые слова: культура общения; межнациональное общение; общение старшеклассников; старшеклассник; толерантная личность.

CULTURE OF INTERNATIONAL COMMUNICATION OF SENIOR PUPILS: ESSENCE OF CONCEPT

Podcherniaieva Nataliia, the graduate student of the department of general pedagogics and pedagogics of higher school, H.S. Skovoroda Kharkiv national pedagogical university,
Valentinovskaja str., 2, 61168 Kharkiv, Ukraine, azalija3003@gmail.com

The scientifically-pedagogical literature sanctified to the problem of forming of culture of international communication of senior pupils is analysed in the article. The study of the problem of international communication of senior pupils is related to labours of H. Nazarenko, T. Fohel, Y. Stepanova, I. Makhrovoi, Y. Kushnir, O. Popovoi, A. Avksentieva, V. Avksentieva, R. Kadyievoi. Bases of international communication are considered in the article. New understanding of the concept "culture of international communication" is presented. It is found out, that one group scientists interprets it as the social phenomenon, other understands it as a quality description of personality. Scientists consider that a culture of an international communication is a component part of the culture of human mutual relations and it comes forward as a variety of cultures of the communication.

Basic directions of research of concept "Culture of international communication of senior pupils" (as the integrated quality of personality; as totalities of the special knowledge; as certain intercommunications and mutual relations) are described; the age-related descriptions over of senior pupil are brought.

Essence of culture of international communication of senior pupils is certain from philosophical, psychological and pedagogical positions as integrative description of tolerant personality, that represents attitude of subject toward to itself as a representative of certain nation, perception of the system of values of other nation, abilities to put right benevolent relations and adhere to the common to all mankind norms of moral, captures by specific knowledge of features of other cultures and opens up in the adequate handling the people of different nations.

Keywords: *communication of senior pupils; culture of communication; international communication; senior pupil; tolerant personality.*

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Antonova N. N. (2005). Formirovanie kulturyi obscheniya starsheklassnikov vo vneurochnoy deyatel'nosti [Forming of the culture of communication of senior pupils in an extracurricular activity]. Extended abstract of candidate's thesis: Moskow, 20 (rus).
2. Atroshhenko T. O. (1999). Rozvytok kul'tury mizhnacional'nogho spil'kuvannja u students'komu kolektyvi [Development of the culture of international communication in a student collective]. Naukovi zapysky Ternopil's'kogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu (Serija: Pedagoghika). Ternopil, 6, 92 - 95 (ukr).
3. Gasanov Z. T. (1996). Natsionalnyie otnosheniya i vospitanie kulturyi mejnatsionalnogo obscheniya [National relations and education of the culture of international communication]. Pedagogika (6), 51 - 55 (rus).
4. Drobijeva L. M. (2003). Sotsialnyie problemyi mejnatsionalnyih otnosheniy v postsovetskoy Rossii [Social problems of international relations in post-soviet Russia]. M.: TSentr obschechelovech TSennostey, 376 (rus).
5. Zagorskaya N. S. (1990). Kultura mejnatsionalnogo obscheniya: etiko-sotsiologicheskij analiz [Culture of international communication: ethical and sociological analysis]. Extended abstract of candidate's thesis: Minsk, 22 (rus).
6. Zasluzhenjuk V. S. (1999). Formuvannja v shkoljariv kul'tury mizhnacional'nogho spil'kuvannja [Forming of schoolchildren's culture of international communication]. Pedagoghika i psykholohija, 2, 66 – 75 (ukr).
7. Komarov V. P. (1996). Teoreticheskie osnovyi vospitaniya kulturyi mejnatsionalnogo obscheniya uchaschihsya sredney, professionalnoy shkolyi [Theoretical bases of education of the culture of international communication of students of high and professional schools]. Doctor's thesis: Kazan, 46 (rus).
8. Kremen V. Gh. (2002). Osvita i nauka vyznachajutj oblychchja j avtorytet derzhavy [The education and science determine the look of country's face and its authority]. Ukr. mova i l-ra v seredn. shk., gimnazijakh, licejakh ta koleghiumakh, 6, 6 - 13 (ukr).
9. Kryisko V. G. (2007). Sotsialnaya psihologiya: Uchebnik dlya vuzov [Social psychology]. SPb.: Piter, 432 (ukr).
10. Kushnir Ju .V. (2012). Vykhovannja u starshoklasnykiv kul'tury mizhetnichnogho spil'kuvannja [The nurture of senior pupils' culture of international communication]. Extended abstract of candidate's thesis: Lughans'k, 20 (ukr).

11. Matis V. I. (2013). Kultura mejnatsionalnogo obscheniya: ucheb.posobie [Socialistic culture of international communication (essence, progress trends)]. Barnaul: Izd-vo Alt.gos.akad.kulturyi i iskusstv, 400 (rus).
12. Mudrik A. V. (1981). O vospitanii starsheklassnikov [About the nurture of the schoolchildren]. M.: Prosveschenie,176 (rus).
13. Nazarenko Gh .A. (2007). Vykhovannja kuljтуры mizhetnichnykh vidnosyn starshoklasnykiv u pozaurochnij dijalnosti [The nurture of senior pupils` culture of communication]. Extended abstract of candidate`s thesis: Kyjiv, 20 (ukr).
14. Piren M. I. (1990). Sotsialisticheskaya kultura mejnatsionalnogo obscheniya (suschnost, tendentsii razvitiya) [Socialistic culture of international communication (essence, progress trends)]. Lvov: Svit, 216 (rus).
15. Popova O. N. (2004). Formirovanie u shkolnikov kulturyi mejnatsionalnogo obscheniya [Forming of schoolchildrens` culture of international communication]. Extended abstract of candidate`s thesis: Volgograd,19 (rus).
16. Rymarenko Ju. I. (1995). Nacionaljnyj rozvij Ukrajinu: problemy i perspektyvy [National development of Ukraine : problems and prospects]. Kyjiv: Jurinkom, 272 (ukr).
17. Stepanov Je. P. (2004). Formuvannja kuljтуры mizhetnichnykh vidnosyn u studentiv vyshhykh navchaljnykh zakladiv [The nurture of the culture of international relations of the students of higher educational establishments]. Extended abstract of candidate`s thesis: Lughansjk, 21 (ukr).
18. Foghel T. M. (2013).Vykhovannja kuljтуры mizhetnichnykh stosunkiv pidlitkiv u procesi pozaklasnoji roboty [The nurture of the culture of international relations of teenagers in the process of an extracurricular work]. Extended abstract of candidate`s thesis: T.,19 (ukr).
19. Shulyghina R . A. (2007). Formuvannja kuljтуры spilkuvannja starshoklasnykiv u vykhovnomu procesi zaghaljnoosvitnikh navchaljnykh zakladiv [Forming of the culture of communication of senior pupils in the education process in general educational establishments]. Extended abstract of candidate`s thesis: K., 20 (ukr).
20. Dervin F. Towards post-intercultural teacher education: analzing «extreme» intercultural dialogue to reconstruct interculturality [Text] / F. Dervin // European Journal of Teacher education. – 2014. – Vol. 38, Issue 1. – P. 71-86. DOI: 10.1080/02619768.2014.902441 (eng).

*Стаття надійшла до редакції 20.10.2017
Прийнято до друку 23.11.2017*